

KÖZÖSSÉGI EMLÉKHELY – PRIVÁT EMLÉKHELY

Balázs Lajos: Nyergestető. A lelkiismeret ágkeresztes-kopjafás temetője. A nemzeti kegyelet néprajzi földrajza

■ Balázs Lajos néprajzkutató legújabb munkája az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc Székelyföld védelmében vívott utolsó küzdelmének, az 1849. augusztus 1-jén a Nyergestetőn zajló csatának a kollektív emlékezetét vizsgálja. Arra kíváncsi, miként él a történelmi esemény az emberek tudatában, milyen emberi viszonyulásmódok körvonalazódnak a visszaemlékezések folyamatában. A megélt, reflektált történelem egyéni olvasatait jeleníti meg.

Az oknyomozás igényességével rögzíti az emlékezés tárgyiasult le nyomatait, az 1897 augusztusában felállított emlékmű („közösségi emlékhely”) létrejöttének körülményeit, illetve a vele szemben kialakult ágkeresztes-kopjafás temető („privát emlékhely”) kialakulásának motivációit, társadalmi, földrajzi, kronológiai dinamikáját.

A kutató adatközlői egyrészt maguk a tárgyak, az azokról leolvasható üzenetek, a médiában megörökített diskurzus, az emlékműavatásról készült fotók, másrészt az emlékező teret létrehozó, ébren tartó egyének, a turisták, zarándokok szóbeli, valamint a történelmi kávéházban elhelyezett vendégkönyv vallomásai.

Balázs Lajos az emlékjelhagyás működési elvét, indítékait, léleken hagyott hatását kutatja, a

„Nyergestető-jelenség” motivációira kérdez rá. Úgy véli, a tér birtokbavétele, a „mi temetőnké” való nyilvánítása, az emlékjelhagyás gesztusa, a hősök előtti tisztelgés, gyertyagyújtás, imádkozás, hála nyilvánítás, himnusz és katonadalok éneklése „egyféle profán búcsújárás, ahol a múltbéli vétkeinkért vezekelve könnyítünk mai lelkünkön”. (6.)

A vezeklés motívuma az adatközlőkkel folytatott beszélgetésekben is megjelenik. Sokan összefüggést vélnek felfedezni a december 5-ei népszavazás negatív eredménye és az ezt követően a magyarországi települések által állítatott keresztetek és kopjafák rohamos gyarapodása között. Azt sejtik, hogy a megnövekedett kopjafaállítás a „*lepszavazás*” tagadása, amiatti vezeklés, bűnbánat. A lelkiismeret fába foglalt üzenete, éltetője.

Az emlékjelhagyás ugyanakkor állandósított jelenlétet, kötődést terem. A rituális visszatérésnek az igényét generálja. Az a személy, közösség, amely nyomot hagyott Nyergestetőn, időről időre szükségét érzi újra visszalátogatni ide, egy szalaggal díszíteni a saját emlékművét, lelkileg megnyugodni, feltöltődni, erőt meríteni. Az ide látogatók számára Nyergestető tehát a történelmi információszerzésen túl lélegzetelállító látvány („itt való-

ban megdobban a szív”) és mitikus („mindig olyan hidegrázás, olyan különös érzés fogott el a látványtól”, „könnyek nélkül soha nem tudtam onnan kijönni”), szakrális hely.

Balázs Lajos az emlékezés térbeli dimenzióját vizsgálva megállapítja, hogy egy rendkívül szerteágazó, Európát is meghaladó vonzaskörzete van a térnek, az ide történő látogatás valóságos mozgalommá terebélyesedett. A csíksomlyói búcsúval párhuzamosan a magyarság találkozóhelyeként létezik, olyan szimbolikus helyként, ahol a határtalanság, az összefogás élménye válik megtapasztalhatóvá. „Nyergestető nemzeti találkozóhely, ahova a nemzeti együvé tartozás tüzét, tűzrevalóját emberi közösségek elképesztő szövevénye hozza és viszi vissza, mint ahogy viszik a somlyói búcsú kendőbe, nyírágba, emlékezetbe, lélekbe rejtett mágikus áhítatát.” (104.)

Mivel a térnek szellemi-lelki kisugárzása van, családi, baráti események színhelyeként is birtokba veszik az itt működő történelmi kávéházat mint olyan helyszínt, ahol a hétköznapiok lármájától visszavonulva a múlt válik hozzáférhetővé.

Balázs Lajos az emlékállítás statisztikai elemzését is elvégzi, a kopjafákat időrendi előfordulásuk, gyakoriságuk, térbeli származásuk szerint is számba veszi, az epitáfiumok tematikáját, az előforduló kulcsszavak számszerűségét is vizsgálja. A kialakulás dinamikáját, terebélyesedési folyamatait, az ágkeresztek háttérbe szorulásának, il-

letve a kopjafák térhódításának az okát kutatja. Objektív kutatói attitűddel rögzíti, értelmezi a változásokat, nem foglal állást egyik vagy másik gyakorlat legitimitása mellett sem. Úgy véli, a kopjafák az ágkeresztekhez képest új kifejező eszközök, lehetőséget teremtenek a névtelenségből való kitörésre. Nem helyettük, nem ellenük, hanem velük együtt létjogosultak. A kopjafák a feliratozás lehetőségével egy újabb funkciót képesek betölteni. „[A] feliratozással a kopjafák társadalmi lényekké váltak. Radikális nyelvezettel, olykor indulatosan szólnak történelmi sérelmekről, igazságtalanságról, büszkeségről, példaadásról, fogadalmakról, tanulságokról, érzelmekről, a történelemhez való viszonyulásról, a magyar nép, a székelység, a nemzet sorsáról, a megmaradás parancsáról, kényszeréről, a népi-nemzeti összetartozásról, szenvedéstörténetéről. Többnyire evokatív jellegűek, kritikusak, önvizsgálatra is késztetők, olykor történelmi revíziók is.” (84.)

Nyergestetőn a halálra történő emlékezés paradox módon az élet ösztönzőjévé válik. A reményt tápláló feliratok az összefogásra, a megmaradásra, a kitartásra sarkallnak. Talán éppen ebben a kettőségben rejlik Nyergestető varázsa.

A kutatást gazdag képanyag, a sírjeleket állító települések jegyzéke, ezek térképen történő megjelenítése, a sírjelállítók, valamint az adatközlők jegyzéke, a feliratok átiratai, névmutató teszik teljessé.

Kovács Anikó